

Vito Hazler

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo
Slovenija
vito.hazler@gmail.si

UDK 502.14(497.4)
Pregledni članak
Primljeno: 25. ožujka 2010.
Prihvaćeno: 30. ožujka 2010.

Zaštita i prezentacija kulturne baštine u Triglavskom nacionalnom parku, regionalnim parkovima te parkovima prirode u Sloveniji

U Sloveniji već dvjesto godina postoji tradicija očuvanja zaštićenih područja. Iz skromnih okvira zaštićivanja šumskih područja, zaštita se proširila na prirodni i kulturni krajolik, pa se razvila i u institucionalnom obliku i to najprije u alpskom području, a zatim se, jačanjem svijesti o očuvanju, širila i drugamo. U Sloveniji postoji jedan nacionalni, tri regionalna i četrdesetčetiri parka prirode, dok na potvrdu čeka još šest prostorno razmjerno velikih regionalnih parkova. Jedva četvrtinom ovih područja upravljaju profesionalna upravljačka tijela, kao javni zavodi (7) ili poduzeća s ograničenom odgovornošću (2). U svim se drugim parkovima strategijom očuvanja i fizičke zaštite prirodne i kulturne baštine bave posebne ustanove za zaštitu. U parkovima prirode bogato su zastupljeni različiti oblici tradicionalne kulture koju istražuju razne ustanove za zaštitu, istraživanje i obrazovanje; međutim u praksi je briga za interpretaciju kulturne baštine i svih nematerijalnih pojava prečesto prepuštena ljubiteljima prirode na amaterskoj osnovi.

Ključne riječi: zaštita baštine, prezentacija baštine, Slovenija

U Sloveniji je razmjerno dobro razvijena tradicija zaštićivanja područja s posebnim prirodozaštitnim i kulturnim značajem. Prvi pokušaji zaštite prirodnih područja sežu u početak 19. stoljeća, kad se uprava Ilirskih provincija zalagala za očuvanje šuma, s čime je nastavila i Austro-Ugarska, koja je 1837. godine uvela kazne za uništavanje drveća uz ceste i puteve, te počela uvoditi propise koji su se odnosili na lov i ribolov. Važan je bio posjet saskoga kralja Frederika Augusta 1838. godine, jer se kralj oduševio područjem u okolici Polhovog Gradca, dobrih dvadeset kilometara zapadno od Ljubljane, koje je stanište biljke poznate pod nazivom *blagajev volčim* (blagajev likovac, *Daphne blagayana Freyer*). U drugoj je polovici 19. stoljeća širenje svijesti o očuvanju prirode jačalo i obuhvatilo pojedine privatne veleposjede. Karl Hufnagl, šumarski inženjer u Auspergerovim šumama na području Kočevja, prekinuo je s

tada uobičajenom kompletnom sječom šuma i uveo način gospodarenja šumama sa sistemom odabira drveća za sječū. Godine 1888. dao je prijedlog za izdvajanje ostataka prašume u ukupnoj površini od 305 ha, koji su postali dragocjena prirodna baština (Hazler 1999: 27).

Pokušaji inventarizacije prirodne baštine u šumama bili su zaustavljeni Prvim svjetskim ratom, da bi se dvije godine nakon njegovog završetka počeli ostvarivati organizirani oblici zaštite prirode. Tada su bili prihvaćeni prvi pravni oblici očuvanja prirodnih znamenitosti te životinjskih i biljnih vrsta, tako da je 1924. godine osnovan Alpski park zaštićenih vrsta u Dolini Triglavskih jezera, koji je bio osnova za osnivanje Triglavskog nacionalnog parka, danas jedinoga nacionalnog parka u Sloveniji. Park se zapravo razvijao 73 godine; dozrijevao je između 1908.,¹ 1924. i 1961., te je konačno oblikovan 1981. godine (Peterlin 1985: 7-9), kada je dobio današnji oblik. S novim, vjerojatno »životnijim« prijedlogom Zakona o Triglavskom nacionalnom parku² očekuju ga korjenite promjene.

Pored Triglavskoga nacionalnog parka, u Sloveniji su od pedesetih godina 20. stoljeća do danas osnovana još tri regionalna parka i više od četrdeset parkova prirode različitog značaja i zaštitnih usmjerenja. U nacionalnom, sva tri regionalna i barem u dvije trećine parkova prirode snažno je zastupljeno i tisućljetno djelovanje čovjeka, koji je i te prostore prilagodio svojim potrebama te razvio specifične oblike gospodarskog i kulturnog života. Ove su pojave konstanta etnoloških, povijesnih, zemljopisnih i socioloških istraživanja, te predmet poduzimanja zaštitnih mjera.

Počeci institucionalne zaštite prirodne i kulturne baštine

Današnja slovenska zaštita prirode i s tim u vezi zaštita očuvanih područja, svojim početkom pravne i institucionalne zaštite smatra prihvaćanje Odluke Slovenskog narodnooslobodilačkog savjeta od 27. siječnja 1945. godine. Nakon odluke je uslijedilo osnivanje *Zavoda za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti* (Zavoda za zaštitu i znanstveno proučavanje kulturnih spomenika i prirodnih znamenitosti).³ Već je 1945. godine u okviru Zavoda započelo s radom više

¹ Prof. Albin Belar, idejni začetnik Triglavskog nacionalnog parka, predlagao je 1908. godine upravitelju ekspropriiranih crkvenih šuma na području Gorenjskoga, Državnom skrbništvu o šumama u Radovljici, osnivanje »prirodnozaštitnog parka nad Komarčom«. Odgovorni su prijedlog razmotrili ali ga nisu ostvarili (Peterlin 1985: 7).

² Prijedlog novog zakona o Triglavskom nacionalnom parku nalazi se na javnoj raspravi od lipnja 2010. Prijedlogu se odlučno suprotstavljaju brojni pojedinci a također i međunarodno društvo Alpe Adria Green, te odbacuju predlagani zakon o Triglavskom nacionalnom parku, jer smatraju da nije ispunio očekivanja iz memoranduma iz 2004. godine. Zakonom se naime smanjuje opseg zaštićenog područja i djelotvornost zaštitnih mjera.

³ Taj je zavod kasnije dobio i druge pravne klauzule, ali u osnovi njegovo se djelovanje osnivalo na programskoj politici spomenute odredbe. Već je i samo ime institucije pokazivalo da je ona ujedinjavala posao očuvanja nepokretne i pokretne kulturne baštine i zaštite »prirode«. Ovaj se izraz u Sloveniji tada rabio umjesto današnje riječi »narava«.

odjela (referada)⁴, među njima i Odjel za zaštitu prirode, kojega je kao počasna referentica vodila ravnateljica Prirodoslovnog muzeja Slovenije, Angela Piskernik. Ipak, zaštitari prirode kao pravi početak sistematične zaštite prirode računaju 4. ožujka 1947., postavljanjem Antona Šivica, inženjera šumarstva (Peterlin 1976: 90), koji je na tome mjestu ostao kao honorarni zaposlenik do 1954. godine. Ponovno ga je naslijedila A. Piskernik, koja je nakon umirovljenja u Zavodu postala honorarna referentica za »zaštitu prirode« (Hazler 1999: 63).

Profil zaštitara prirode konačno je oblikovan pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća. Tada su bile donesene metode rada na zaštiti nepokretnih i pokretnih spomenika prirode, kao i zooloških, botaničkih, geološko-paleontoloških, mineralno-petrografskih i zemljopisnih rijetkosti. Zaštitari prirode posvećivali su se pitanjima zaštite biljaka i životinja, predstavljali su djelovanje svojeg odjela (Hazler 1999: 63), intenzivno pregledavali teren i uspostavljali osnovnu evidenciju o spomenicima prirode i rijetkostima, te pripremali prijedloge Ministarstvu znanosti i kulture da izda odluke o zaštiti.⁵ Svoje su stručne članke i vijesti od 1948. godine objavljivali u časopisu *Varstvo spomenikov* (Zaštita spomenika) i u drugim, više prirodoslovno usmjerenim revijama, primjerice u *Proteusu* (od 1933.), a zatim, od 1962. godine, u vlastitom glasilu *Varstvo narave* (Zaštita prirode).

Sedamdesetih godina 20. stoljeća zaštita prirode djelovala je odvojeno od zaštite kulturne baštine. Prihvaćanjem novoga Zakona o kulturnoj i prirodnoj baštini iz 1981. godine, njihov se rad združio pa oni djeluju zajednički sve do 1995. godine, kad je zaštita kulturne baštine ostala pod okriljem Ministarstva kulture, dok se zaštita prirodne baštine počinje odvijati pod patronatom Ministarstva za okoliš i prostor.

Pregled nastanka prirodnih parkova nakon Drugoga svjetskog rata

Služba za zaštitu spomenika uspjela je prvu, pažljivo zacrtanu zaštitu većih očuvanih područja Slovenije ostvariti već 1949. godine, kad su, na poticaj prirodoslovca Pavla Kunavera i uz zalaganje prve slovenske profesionalne zaštitarke prirode Angele Piskernik, zaštitili Rakov Škočjan (Krajinski park Rakov Škočjan, 2010) kao prirodnu znamenitost. Godinu dana kasnije sličnom su odlukom zaštitili i Robanov kot, za što veliku zaslugu ima lokalni pučki pisac Joža Vršnik - Robanov⁶ (Krajinski park Robanov

⁴ Na području spomenika kulture najprije za umjetničke, arheološke, etnološke spomenike, kasnije i za urbanističke i tehničke spomenike. Vodili su ih profesionalni ili počasni referenti, svi odreda vodeći stručnjaci sa svojih radnih područja.

⁵ Primjerice za zaštitu parka drveća Dvor-Hotemež, Piramide u Mariboru, Mariborskog otoka na Dravi, Zadnjeg dijela Cerkničkog jezera, pojedinih područja u dolini Trente i slično.

⁶ 1978. godine objavljena je knjižica *Priče sa solčavskih planina* Jože Vršnika – Robanovoga (Vršnik 1978), koja važi za jedan od najizvornijih prirodoslovnih i etnoloških opisa solčavskog kraja.

kot 2010). Oba su parka prirode zaštićena kao prirodne znamenitosti još 1987. (Robanov kot) odnosno 2002. godine (Rakov Škocjan).

Šezdesetih su godina također ojačali naponi za oblikovanjem središnjega nacionalnog parka. 1961. godine Narodna skupština Narodne Republike Slovenije prihvatila je Odluku o proglašenju Doline Triglavskih jezera za nacionalni park pod imenom *Triglavski narodni park* (2.000 ha). Novim Zakonom o Triglavskom nacionalnom parku⁷ prostor je četrdesetorostruko proširen (83.807 ha) i osigurani su mu institucionalno djelovanje i zaštita. Sjedište parka s jakom stručnom i nadzornom službom nalazi se na Bledu⁸, dok u Trenti park ima informacijsko središte⁹. Uz zaštitu prirode, Javni se zavod bavi istraživanjem tradicionalnih gospodarskih djelatnosti poput *fužinarstva*¹⁰, ugljenarstva, alpskog stočarstva s preradom mlijeka (Mihelič 2006: 65) i šumskog gospodarstva, a također i suvremenim oblicima provođenja slobodnog vremena kao što su rekreacija i turizam (Triglavski narodni park 2010).

Šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća u Sloveniji je pravno zaštićeno još nekoliko novih prirodnih znamenitosti i parkova prirode. 1966. godine posebnom je odredbom¹¹ dolina Tople u planinskom području Karavanki proglašena prirodnom znamenitosti i parkom prirode. Godinu dana kasnije zaštićeni su *Krajinski park Negova in Negovsko jezero* (Park prirode Negova i Negovsko jezero) kraj Gornje Radgone, 1971. godine područje Planinskog polja postalo je park prirode, 1976. slikovito područje Ljutomerskih ribnjaka – Jeruzalemske gorice, a 1979. je posebnom odlukom o proglašenju i zaštiti prirodnih područja i spomenika prirode nastao *Krajinski park Šturmovci* (Park prirode Šturmovci).¹² Politika zaštite različito se provodi u pojedinim parkovima, primjerice u parku prirode Topla ujednačeno se prepliću zaštitu prirodne i kulturne baštine, dok je na području parkova Planinsko polje, Negova i Ljutomerski ribnjaci - Jeruzalemske gorice naglasak na očuvanju prirodne baštine i pojedinačnih objekata kulturne baštine. S druge strane, na području Parka prirode Šturmovci snažni je naglasak na očuvanju prirodne baštine.

U novim parkovima prirode nastalima osamdesetih godina 20. stoljeća provodi se bitno uravnoteženija zaštita prirodne i kulturne baštine. Zasluga je to vjerojatno novoga zakonodavstva o zaštiti spomenika (1981.), koje je pospješilo ujedinjavanje obih djelatnosti pod jedinstvenu krovnu organizaciju središnjeg republičkoga i sedam regionalnih zavoda za zaštitu prirodne i kulturne baštine¹³, te dva novonastala javna zavoda na području Triglavskog nacionalnog parka i *Spominskog parka Trebče* (Spomen-parka Trebče), koji je kasnije preimenovan u *Kozjanski regijski*

⁷ Službeni list RS, br. 17/1981.

⁸ *Triglavski narodni park*, Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled.

⁹ Informacijsko središte TNP, *Dom Trenta*, Na Logu v Trenti, 5232 Soča.

¹⁰ Izraz *fužinarstvo* rabi se kao lokalni naziv i u dijelu Hrvatske (Gorski kotar), a podrazumijeva iskop i preradu željezne rude taljenjem u posebnim pećima (op. prev.).

¹¹ Službeni list SRS, br. 32/1966.

¹² Službeni vjesnik Ormož, Ptuj, br. 14/1979.

¹³ Regionalni zavodi nalaze se u Ljubljani, Mariboru, Celju, Kranju, Novoj Gorici, Piranu i Novom Mestu.

park. Osamdesetih je godina nastalo još sedam parkova prirode. 1984. je godine u Ljubljani područje parka Tivoli i Šišenskog brda prvo proglašeno prirodnim spomenikom i spomenikom oblikovane prirode, a zatim i parkom prirode,¹⁴ godinu dana kasnije je područje Udin boršt¹⁵ kod Kranja proglašeno prvo za spomenik kulture, a kasnije za park prirode. 1987. godine općinskim su odlukama proglašena tri opsežna pejzažna parka: *Krajinski park Logarska dolina* (Park prirode Logarska dolina) i *Krajinski park Golte* (Park prirode Golte) u općini Mozirje¹⁶, te *Krajinski park južni in zahodni obronki Nanosa* (Park prirode južni i zapadni obronci Nanosa) u općini Ajdovščina.¹⁷ 1988. godine u gornjem toku rijeke Lahinje u općini Črnomelj proglašen je *Krajinski park Lahinja* (Park prirode Lahinja), koji je 1998. prešao pod nadležnost Vlade Republike Slovenije, dok je 1989., nakon opsežnih istraživanja prirodne i kulturne baštine, osnovan jedan od najpoznatijih parkova – *Krajinski park Sečoveljske soline* (Park prirode Sečoveljske soline (Žagar 1987)).¹⁸ U svim spomenutim parkovima pojačana je zaštita kulturne baštine, a osobito zaštita pojava tradicionalne kulture.

Samostalna Slovenija bilježi uspješno širenje parkova prirode. Naime, s demokracijom se probudila i građanska inicijativa, koja je snažno ojačala međunarodnim projektima, primjerice Natura 2000, a značajne su i odluke različitih međunarodnih deklaracija i konvencija za učinkovitije uključivanje lokalnog stanovništva (Aarhuška konvencija u Sloveniji 2010: 9).¹⁹ *Regijski park Škocjanske jame* (Regionalni park Škocjanske jame) nastao je 1996. godine u nadležnosti Vlade Republike Slovenije, dok je 2002. općina Cerknica osnovala *Notranjski regijski park* (Notranjski regionalni park).

U tom su razdoblju nastajali i parkovi prirode. Već 1990. godine osnovan je *Krajinski park Boč* (Park prirode Boč), iste godine slijedio ga je *Krajinski park Strunjan* (Park prirode Strunjan), 1992. godine otvorena su tri parka prirode: *Krajinski park Jeruzalemsko – Ormoške gorice* (Park prirode Jeruzalemsko – Ormoške gorice), *Krajinski park Zgornja Idrijska* (Park prirode Gornja Idrijska) i *Krajinski park Rački ribniki – Požeg* (Park prirode Rački ribniki – Požeg). 1996. godine su kao rezultat požrtvornog rada zaštitara prirode i biologa u Zavodu za zaštitu kulturne i prirodne baštine Celje nastali *Krajinski park Kum* (Park prirode Kum) i *Krajinski park Mrzlica* (Park prirode Mrzlica), a zatim 1998. *Krajinski park Kolpa* (Park prirode Kupa) u Beloj Krajini, koji je

¹⁴ Službeni list SRS, br. 21/1984.

¹⁵ Službeni vjesnik Gorenjske, br. 20/1985.

¹⁶ Službeni list SRS, br. 27/1987.

¹⁷ Odluka o proglašenju kulturnih i povijesnih spomenika te prirodnih znamenitosti na području Općine Ajdovščina, 18. veljače 1987.

¹⁸ Službeni list RS, br. 56/1999.; Službeni list RS br. 29/2001.

¹⁹ Međunarodno prihvaćene strukovne preporuke u Aarhusu u Danskoj 1998. godine o dostupnosti informacija, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i dostupnosti pravne zaštite u pitanjima okoliša. Aarhuška konvencija se osniva na principu održivog razvoja, pri čemu je jedan od temeljnih postulata postizanje društvenog dogovora kod odlučivanja o okolišu, s uključivanjem svih interesnih skupina u odlučivanje: javnih službi, civilnog društva i gospodarstvenih čimbenika. Aarhuška konvencija je usredotočena na ulogu civilnog društva – zagovornika zdravog životnog okoliša. (Aarhuška konvencija u Sloveniji 2010: 13).

2006. prerastao u park s javnom ustanovom za zaštitu. 2003. godine osnovan je *Krajinski park Goričko* (Park prirode Goričko), sa sjedištem u prostranom dvorcu s 365 soba, u mjestu Grad na Goričkem. Među posljednje osnovane parkove prirode valja spomenuti *Krajinski park Ljubljansko barje* (Park prirode Ljubljansko barje) na području južno od Ljubljane, koji je otvoren 2008. godine i tek izgrađuje vlastiti institucionalni i zaštitarski profil.

Interes za uspostavljanje široke mreže prije svega regionalnih parkova u Sloveniji raste sve više, međutim postupci za dokazivanje značaja i za proglašenje parkova kao izabranih zaštitnih područja prilično su zahtjevni, posebno ako nemaju potpore lokalnog stanovništva i politike. Stoga se prijedlozi za osnivanje Regionalnog parka Pohorje, Regionalnog parka Kamniško - Savinjske Alpe, Regionalnog parka Nanos – Trnovska šuma, Regionalnog parka Snežnik, Kraškoga regionalnog parka i Regionalnog parka Mura nalaze »u karanteni« već niz godina. Svi su izgledi da proglašenja neće biti još neko vrijeme, jer se primjerice na Pohorju Parku protivi lokalno stanovništvo, a predviđeni park uz Muru nije usklađen s tajnovitim nagibima nastalima nakon korištenja vodenog potencijala rijeke gradnjom hidroelektrana.

Izabrani primjeri zaštite kulturne baštine u nacionalnom, regionalnim i parkovima prirode

U Sloveniji gotovo da i nema područja iskonske prirode bez prisustva čovjeka. Stoga u svim parkovima prirode valja računati i na objekte kulturne baštine, znači na dvorce, crkve, ostatke davnih industrijskih i rudarskih nastambi, te na objekte tradicijskog tojest narodnog graditeljstva. Čovjek je i u tim prostorima redovito gradio, obrađivao zemlju, uzgajao životinje, izgrađivao stalna i privremena boravišta te zadirao u prostor i na različite druge načine. U alpskom su području na planinskim pašnjacima nastale brojne pastirske nastambe i staje (primjerice u Triglavskom nacionalnom parku), skloništa za životinje na ispaši (primjerice u Parku prirode Golte), te razne tehničke građevine poput elektrana, mostova, brana, cesta i puteva. Ponegdje su očuvani tragovi davnih topionica željezne rude (Julijske Alpe) i šumske proizvodnje stakla – *glazutarstva* (Pohorje). Na pojedinim područjima sačuvani su posebni oblici tradicionalnog lova na šumske glodavce (primjerice lova na puhove u prostranim šumama Notranjskog regionalnog parka) i ribolova (primjerice na području Cerkniškog jezera, koje je u sastavu Regionalnog parka Notranjsko). Tim je djelovanjem čovjek intenzivno preoblikovao prvobitan prirodni i kulturni krajolik, te tradicionalnim gospodarskim iskorištavanjem prostora uspostavio nove ekosisteme i važne oblike gospodarstva, koji su danas u većini slučajeva ugroženi i zbog utjecaja globalizacije.

Brojni slovenski i međunarodni projekti izvedeni su na području parkova prirode s ciljem prepoznavanja, očuvanja i zaštite kulturnih i prirodnih prostornih elemenata. U tom su smislu devedesetih godina 20. stoljeća na pojedinim područjima izvođeni

vrlo zvučni projekti poput CRPOV²⁰ (Prelec 1999; Kokalj 2002), Phare, INTERREG²¹ i u novije vrijeme LEADER, kojega na terenu podržavaju *Lokalne akcijske skupine* (LAS).

U nastavku su predstavljeni neki od najznačajnijih primjera prirodnih parkova, gdje se zaštita intenzivno usmjerava i na područje tradicionalne kulture. Prema svemu sudeći, brojni parkovi bez tih elemenata ne bi mogli ispunjavati svoju osnovnu ulogu zaštite niti izgraditi cjelokupnu sliku parkovnih područja.

Nacionalni park Triglav

Nacionalni park Triglav jedan je od najstarijih parkova prirode u Europi (Triglavski narodni park in ljudje v njem 2010). Njegova zaštitna struktura ima dvije razine zaštite: vrlo strogo zaštićeno područje u užem smislu, i manje strogo zaštićeno područje u širem smislu. Osim zaštite prirode, prirodnih rariteta i spomenika, aktivnosti u nacionalnom parku također uključuju zaštitu kulturne baštine, gdje uspješno surađuju s nadležnim regionalnim jedinicama (Kranj, Nova Gorica) Zavoda za zaštitu kulturne baštine Slovenije i muzejima. Od osnutka parka, razni etnološki spomenici uspješno su obnovljeni unutar područja Parka: Oplenova kuća (Oplenova hiša) u Studoru, domačinstvo Pocar (Pocarjeva domačija) u Gornjoj Radovni, nekoliko pastirskih kućica na pašnjacima (Planina Za Skalo), nekoliko objekata u selima Studor, Stara Fužina, Soča, Trenta Log pod Mangartom, Bavšica, Tolminske Ravne i drugi. Renovirani su i razni umjetnički i povijesni spomenici kao što su ruska kapelica ispod prijevoja Vršič, crkva Svetog Ivana uz Bohinjsko jezero, crkva Svetog Duha u Javorci nad Planinom, nekoliko vojnih grobalja iz Prvog svjetskog rata i drugi objekti. Uz pomoć muzealaca, u prostorijama bivše seoske mljekare u Staroj Fužini uređena je muzejska zbirka koja predstavlja život pastira. Druga je izložba postavljena u Informacijskom centru Na Logu u Soči u dolini Trente. Ova zbirka predstavlja drevne vrste kuća, koje su karakteristične za dolinu Trente i rekonstrukciju pastirske kolibe s pašnjaka Trebišna (Batič 1994: 36-37).

Iz etnološkog aspekta, Oplenova kuća u Studoru i Domačinstvo Pocar u Zgornjoj Radovni su posebno važni. Potonji su, zapravo, životno djelo etnologa i konzervatora Vladimira Knifca koji je umro 2008. Uspio je sačuvati dvije, u društvenom pogledu različite vrste seoskih domova na izvornim lokacijama, i pretvoriti ih u stalne muzejske zbirke s autentičnim unutarnjim uređajem. Kuća Oplen ujediniuje stambene i gospodarske prostorije *pod jednim krovom* što je karakteristično za izdužena seoska domačinstva u Bohinju (Batič 1994: 52-54). Organizirano je i predstavljanje tradicionalnih običaja kao što je obilazak *otepovcev*, jedinih slovenskih novogodišnjih zamaskiranih koledara. Dana 28. prosinca svake godine, oni se okupljaju na domačinstvu Oplen odakle odlaze u obilazak svih kuća u selu.

²⁰ Cjelokupni razvitak krajolika i zaštita sela. Projekt je započet 1990., a dovršen 2002. godine.

²¹ To je projekt s međunarodnom potporom, koji podržava prekogranično sudjelovanje Slovenije, Hrvatske i Mađarske. Dosad je izveden niz značajnih projekata, među ostalima i o zaštićenim parkovnim područjima u Sloveniji.

Još jedna vrlo posjećena muzejska lokacija je seosko domaćinstvo Pocar u Zgornjoj Radovni blizu Mojstrane, koja je klasificirana kao muzej na otvorenom. Domaćinstvo ima bogatu kućnu arhivu sve do 1672. godine, a sastoji se od stambene kuće iz 1775. godine, nešto mlađe gospodarske zgrade, svinjca, jednostrukog kozolca i bunara s podzemnom vodom. U ljetnim mjesecima, domaćinstvo postaje središnje mjesto za prezentaciju starog načina života na selu (Pocarjeva domaćija 2010).

Regionalni park Kozjansko

Regionalni park Kozjansko je osnovan na posve različit način od nacionalnog parka Triglav. U početku, park se zvao Memorijalni park Trebče. Smatrao se svojevrsnom slovenskom protutežom Memorijalnom parku Kumrovec koji je osnovan 1977. godine i trebao je služiti kao »model« za vizualizaciju Titovog kulta. Formalno je osnovan »društvenim dogovorom« 1976. godine i ozakonjen Aktom o Spomen parku Trebče 1981. godine (Hazler 1999: 96-97). U to isto vrijeme, osnovan je javni zavod, koji danas zapošljava povjesničare, geografe, povjesničare umjetnosti, etnologe, geologe i inženjere za uređenje krajolika te stručnjake za obnovu kulturne baštine.

Rad Instituta usmjeren je ka popularizaciji i očuvanju objekata prirodne i kulturne baštine. Organizira se rad i rukovodi obnovom spomenika i prirodnih rariteta u suradnji s nadležnim regionalnim jedinicama (Celje, Novo mesto) Zavoda za zaštitu kulturne baštine Slovenije, te sa susjednim regionalnim i općinskim muzejima. Prije nekoliko godina, zajedno s nadležnim ustanovama za očuvanje kulturne baštine, obnovili su rodnu kuću Titove majke i Levstikov mlin u Podsredi, domaćinstvo Ane Kolar (Domaćija Ane Kolar) u Trebčama, nekoliko kuća na trgu u Podsredi, nekoliko kapelica i vjerskih spomenika uz cestu (pilova) i druge značajne kulturne spomenike.

Aktivnost parka je u početku bila usmjerena ka proučavanju događaja iz novije povijesti koji su bili povezani sa životom i djelom Josipa Broza Tita. Kasnije je proširen na izložbe, glazbena događanja, književne večeri i istraživačke radionice (Bistrica ob Sotli 1987., Podsreda 1994. i 1995.). Upravo su radionice, koje su se bavile gospodarskom i kulturnom slikom ovoga kraja s povijesnog, etnološkog, geološkog i graditeljskog kuta, od posebne važnosti za buduće suvremeno upravljanje parkom i za razvoj raznih aktivnosti, kao što su godišnji sajmovi i »festival jabuka kozjanske regije«. Također se organiziraju međunarodne tribine, koje redovito posjećuju i hrvatski etnolozi (Černelič 2006).

Regionalni park Škocjanske jame

Već od svog osnutka 1996. godine, javni institut Park Škocjanske jame radi na očuvanju biološke i kulturne raznolikosti. Puno je pažnje posvećeno zaštiti pokretne i nepokretne kulturne baštine, u čemu lokalno stanovništvo i Zavod za zaštitu kulturne baštine Slovenije, regionalna jedinica iz Nove Gorice, uspješno surađuju. Zajedno su obnovili nekoliko važnih spomenika (Jakopinov štagalj) a sudjelovali su i u revitalizaciji

domaćinstva Vnckovo (*Vnckova domačija*) u Matavunu. Za to je domaćinstvo etnologinja zaposlena u parku provela detaljno istraživanje o kulturi življenja i unutarnjoj opremi prostora te pripremila polazne točke za njihovu obnovu (Kranjc 2005). Iako je težište djelatnost parka prvenstveno na zaštiti prirodne baštine, program je usmjeren i prema zaštiti materijalne baštine (Peric 2002: 80-85), te očuvanju nematerijalne baštine. To se posebice odnosi na vještinu pripreme živežnih namirnica u prošlosti i biljarstvu (Regionalni park Škocjanske jame 2010).

Park prirode Robanov kot

Robanov kot zaštićen je 1950. godine posebnom odlukom. Njegova pravna zaštita osigurana je različitim uredbama i dokumentima o prostornom uređenju, dok je u praksi sigurnost parka zajamčena radom kompetentnih institucija za konzervaciju i zaštitu prirodne i kulturne baštine, a prije svega zalaganjem lokalnog stanovništva. Oni su još prije nekoliko godina, zajedno sa stručnjacima Zavoda za zaštitu prirodne i kulturne baštine iz Celja, obnovili domaćinstvo Belšak (*Belšakova domačija*) i domaćinstvo Pečovnik (*Pečovnikova domačija*), te sudjelovali kod u uređenja domaćinstava Govce (*Govčeva domačija*) i Roban (*Robanova domačija*). Domaće se stanovništvo također pobrinulo da se na Robanovom kotu ne grade kućice za odmor, te da se očuvaju tradicionalni oblici poljodjelstva, stočarstva, pčelarstva, šumarstva i prerade drva. Dogovoreno je da oblik turizma dozvoljen u ovome kraju mora biti prihvatljiv za Park.

Park prirode Logarska dolina

Logarska dolina već stoljećima privlači planinare i izletnike iz cijelog svijeta. To je ledenjačka dolina u kojoj se čovjek nastanio već u prapovijesti²². Ovodobno naselje vjerojatno datira iz 11. stoljeća. Međutim, prvi se stalni stanovnici spominju u zemljišnim knjigama benediktinske opatije iz Gornjega Grada tek u 15. stoljeću. U 19. i 20. stoljeću stara seoska naselja nadopunjuju se planinskim kolibama, kućama za odmor i hotelima. Upravo je zbog izuzetnog zanimanja za dolinu i okolna brda već 1931. godine započet postupak za osnivanje Parka prirode Logarska dolina²³. Organizirana nastojanja oko zaštite nastavljena su nakon 1960. godine, te sredinom osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća, kad raste interes za intenzivnu turističku iskoristivost doline (polo tereni, teniski tereni i sl). Tomu se usprotivila neformalna grupa konzervatora Zavoda za zaštitu prirodne i kulturne baštine Celje koja izvodi cjelovito istraživanje pod naslovom *Naravna kulturna dediščina Logarske doline, njeno varovanje u razvoju* (Prirodna kulturna baština Logarske doline, njezina zaštita i razvoj) (Hazler 1989). Istraživanje je cjelovito prikazalo oblike seljačkog gospodarstva, šumarstvo, iskorištavanje tla, obrte, prehranu, turizam i razvoj naselja u dolini, pa je poslužilo kao

²² Dokaz su nalazi u obližnjoj špilji *Potočka zijalka* u kojoj su nađeni ostaci lovaca i špiljskog medvjeda iz kamenog doba.

²³ Već su bile pripremljene zelene emajlirane ploče s imenom parka, ali je nastojanja za osnivanjem parka pretekao Drugi svjetski rat. Jedna je ploča ostala sačuvana na Lugarevoj žitnici do otprilike 1980., no nakon toga je nestala.

osnova za ograničenje građevinskih zahvata u dolini i kao podloga za aktivno uključivanje lokalnog stanovništva u njezinu zaštitu i održivi razvoj.

Godine 1992. lokalno stanovništvo dobiva koncesiju za upravljanje parkom prirode i osniva tvrtku Logarska dolina d.o.o. Ovo je jedinstven slučaj u Sloveniji i inozemstvu (Krajinski park Logarska dolina 2010). Biotehnički fakultet Sveučilišta u Ljubljani i Sveučilišta u Londonu provode 2007. godine opsežna istraživanja na području Logarske doline i regije Solčavsko (Slapnik 2007). Između ostalog istraživani su obrti, turizam i način života u dolini (Clarke 2007: 28-30). Lokalno stanovništvo na razne načine predstavlja posjetiteljima svoje stare običaje i navike, nudi izvorne kulinarske specijalitete (primjerice *masounk* - jelo od brašna i vrhnja) i pokazuje oblike gospodarstva (paša stoke, spremanje drva i sl.).

Park prirode Lahinja

Lahinja je park prirode u regiji Bela Krajina, osnovan nakon temeljitih istraživanja prirodne baštine i krajolika na izvoru rijeke Lahinje u blizini naselja Belčji vrh. Zaštita obuhvaća i tradicionalne oblike obrade i korištenja poljoprivrednog zemljišta te druge oblike tradicijske kulture. U suradnji s lokalnim stanovništvom, park pruža cjelovitu zaštitu baštine. U glavnom informativnom centru u Velikom Nerajecu, u ponudi su originalni kulinarski specijaliteti kao što su *povitica*, kiselo mlijeko, heljdino i kukuruzno brašno mljeveno na seoskom mlinu, karakteristična *pečenka* (janjetina na žaru), tradicionalni oblici prijevoza, domaći obrti (primjerice *gúdalo* - glazbeni instrument, ukrasi od gline, glinene jaslice itd.) i drugi elementi kulturne baštine. Sve informacije su dostupne u parku.

Iako parkom ne upravlja javna ustanova već postoji samo informativni centar, ipak je prepoznatljiv po svojoj opsežnoj izdavačkoj aktivnosti. U suradnji s nadležnim institucijama za zaštitu iz Novog Mesta, lokalno stanovništvo izdaje niz deplijana, razglednica, vodiča i velike monografije o parku i pojedinim spomenicima kulture, pogotovo u naselju Pusti Gradec, gdje postoji Crkva Svih Svetih, te Klepčev mlin i mletačka pila, koji su još uvijek u funkciji.

Park prirode Kolpa

Park se proteže uz rijeku Kupu koja graniči s Hrvatskom od mjesta Stari trg pa sve do sela Fučkovci u općini Črnomelj. Općina Črnomelj ga je proglasila parkom 1998. godine, a 2006. dolazi pod upravu Vlade Republike Slovenije. Danas se sjedište uprave (javne ustanove parka) nalazi u staroj školi u Adlešičima, dok zavod u Žuničima upravlja cjelovito obnovljenim domaćinstvom *Šokčev dvor*. Značaj parka leži u velikoj biološkoj raznolikosti životinjskog i biljnog svijeta i u kulturnom krajoliku, kojega karakteriziraju *steljniki* (površine pod šumskom brezom i papratima) i različiti oblici seljačke obrade dinamičnog kraškog svijeta (Krajinski park Kolpa 2010b). Sa svojim programom aktivnosti, javna ustanova prvenstveno radi na popularizaciji materijalne i

nematerijalne baštine, te u okviru LEADER programa upravlja projektom integracije i osposobljavanja obrtnika i razvojem obrtničkih centara. Cilj je programa povećati interes za obrte i poticati zapošljavanje seoskih žena i mladih ambicioznih poljoprivrednika (Krajinski park Kolpa 2010c). Ustanova redovito organizira predstavljanje pojedinih seljačkih djelatnosti iz prošlosti, radne i blagdanske običaje, brine za redovno obrazovanje školske mladeži i vodi posjetitelje kroz park uz pomoć svojih vodiča. Iako se park posvećuje temama koje su predmet etnološke znanosti, u javnoj ustanovi još uvijek nemaju stalno zaposlenog etnologa. Nažalost, to se može primijetiti i u interpretaciji kulturne baštine, koja je često amaterska i tendenciozna.

Park prirode Goričko

Park prirode Goričko je drugi najveći prirodni park u Sloveniji, odmah nakon nacionalnog parka Triglav. Osnovan je 2003. godine od strane Vlade Republike Slovenije i sastavni je dio Parka prirode Goričko - Orseg - Raab (Krajinski park Goričko 2010) koji se prostire u tri države. Regije Goričko i Prekmurje pripadaju manje razvijenim dijelovima Slovenije, zbog čega je očuvana raznolikost prirodnih znamenitosti i tradicionalnih oblika poljodjelstva, stočarstva, vinogradarstva, obrta (lončarstva), a prije svega tu je slikovito graditeljsko naslijeđe naglašeno brojnim drvenim vinskim klijetima (između brijegova nad Filovcima i Strehovcima). Neke vinogradarske kućice imaju u potpunosti ukopane vinske podrumne, koje zovu *pivnice*, jednako kao u Hrvatskoj (*pinica*, *pivnica*) i Slovačkoj (*pivnica*) (Hazler 2009: 183). U suradnji s nadležnim institucijama za zaštitu (Regionalni muzej Murska Sobota) i lokalnim stanovništvom, park je orijentiran prema popularizaciji prirodne i kulturne baštine te jačanja međunarodne suradnje i promicanja tradicijske kulture pod sloganom »etnološki rariteti«. Sjedište parka nalazi se u mjestu Grad, u jednom od najvećih dvoraca u Sloveniji. Moćna je građevina već nekoliko godina pod obnovom koja se financira europskim i državnim sredstvima. U nekim su prostorijama već uređene ambijentalne postave koje predstavljaju način života seljaka i obrtnika. Zapravo je upitno prenijeti seljačku i obrtničku kulturu i način života u nekadašnji životni prostor feudalaca (Šestan 1998: 241 također piše o tome). No, još je spornija godišnja manifestacija »*Noć vještica*« ili »*Halloween*« (Grad na Goričkem 2009), koja privlači i do 20.000 posjetitelja. Ta potpuno umjetna instalacija drevnog keltskog festivala, pomiješana sa sjevernoameričkom komercijalizacijom, odvija se nažalost na dan kad se u Sloveniji slavi Dan reformacije, što je u suprotnosti sa stoljetnom protestantskom tradicijom Prekmurja.

Park prirode Sečoveljske soline

Općina Piran proglasila je 1989. godine područje solana u Sečovlju i potoka Seče parkom prirode. Brojni su prirodoslovci, konzervatori i muzeolozi utvrđivali vrijednost i značaj ovog područja. Pripremili su i nekoliko značajnih promotivnih izložbi te izdali stručnu literaturu, što je potaklo javno mnijenje na očuvanje ovog dijela slovenskog primorja. Zbog specifičnog ekosustava solane razvijenog pod dugotrajnim utjecajem

čovjeka, park je važno stanište rijetkih, ugroženih i karakterističnih biljnih i životinjskih vrsta. Ovo je područje pokriveno mrežom kanala i polja starom više od 1000 godina, a tu se nalazi i preko 200 uglavnom porušenih solinarskih kuća. Park prirode se sastoji od sjevernog i južnog dijela, podijeljen kanalom Drnica (*kanal Grande*). U sjevernom dijelu parka, zvanom *Lera*, i dalje se vadi sol tradicionalnim srednjovjekovnim postupcima (Krajinški park Sečoveljske soline). Ulaz u Muzej solane je u južnom dijelu zvanom *Fontanigge*. Ovdje je renoviran dio solinarskih polja s karakterističnim barijerama i crpkama koje pokreću vjetrenjače. Park je u većinskom vlasništvu Republike Slovenije a njime upravlja tvrtka SOLINE Pridelava Soli d.o.o., koja zapošljava petero ljudi. Uprava redovito surađuje sa sedam nadzornika za zaštitu prirode i nadležnim institucijama za zaštitu u Piranu²⁴.

Park prirode Ljubljansko barje

Park prirode Ljubljansko barje jedan je od najmlađih parkova prirode u Sloveniji. Osnovan je u siječnju 2010., kad su se ispunile zakonske osnove za proglašenje parka. Razne institucije za zaštitu i pojedini istraživači pripremili su stručnu podlogu²⁵ ukazujući na prirodne znamenitosti i kulturnu baštinu. Ljubljansko barje je zapravo rezultat tisućljetnog suživota prirode i čovjeka (nalaz najstarijeg drvenog bicikla na svijetu). Osim toga, važno je i zbog dvjestogodišnje tradicije hidromelioracijskih intervencija i karakteristične »unutarnje kolonizacije« ravnice Barja iz tridesetih godina 19. stoljeća. Danas je ostatak kolonizacije, prije svega seljačkih i obrtničkih kuća, jedva ponešto sačuvan. Jedan od posljednjih ključnih spomenika kulture je Tomaževa hiša (Tomina kuća) iz 1844. godine (Bahar Muršič 2003: 26-27), koja je tik pred propašću. Vlasnik je protiv zaštite kuće, a s druge strane država i susjedne općine trenutno ne mogu prikupiti dovoljno financijskih sredstava za njezin otkup.

Spomenik prirode Jovsi

Prostrane prirodne ravnice pokraj Kapela, uz donji tok pogranične rijeke Sutle, zaštićene su kao spomenik prirode. Upravo se na tome mjestu rijeka Sutla često razlijevala, pa bi voda nakon nekoliko dana počela zaudarati. Stoga su mještani područje uz rijeku nazivali imenom »Jovsi«, koje proizlazi iz njemačkog *Jauchsee* (*Gnojno jezero*). Jovsi pokrivaju oko 4,5 hektara zemljišta, a i danas je to s prirodoznanstvenog gledišta vrlo zanimljivo poplavno i močvarno područje, čije bogatstvo leži u velikoj raznolikosti biljnih i životinjskih vrsta. Ovdje se gnijezdi preko 60 vrsta ptica a njihovo stanište je tijesno povezano sa stogodišnjim prikladnim iskorištavanjem zemljišta. Svake

²⁴ Muzej »Sergeja Mašere« Piran i Zavod za zaštitu kulturne baštine Slovenije, administrativni odjel Piran.

²⁵ »Stručne osnove zaštite prirode za osnivanje Parka prirode Ljubljansko barje« Zavod RS za zaštitu prirode, administrativni ured Ljubljana, 2007; » Stručni prijedlozi za zaštitu kulturne baštine za park prirode Ljubljansko barje«, Institut za zaštitu kulturne baštine Slovenije, administrativni ured Ljubljana, 2007; »Stručni prijedlozi za očuvanje kulturne baštine za Park prirode Ljubljansko barje«, Zavod za zaštitu kulturne baštine Slovenije, OE Ljubljana, 2007; »Stručna polazišta za pripremu uredbe o Parku prirode Ljubljansko barje«, Ljubljanski urbanistički zavod, 2007.

godine poslije 7. lipnja, vlasnici zemljišta su redovito pokosili travnjake i time stvorili specifičan ekosustav kojemu su se prilagodile i biljke i životinje. Ujesen su brali vrbovo šiblje za pletenje košara, čime su se bavili kao kućnim obrtom. Nakon društvenog prestrukturiranja stanovništva, ovaj se izvorni ekosustav počeo raspadati, zbog čega su stručnjaci za zaštitu prirode zaštitili krajolik i novčanim dotacijama potaknuli poljoprivrednike na redovitu košnju trave. Tako će se ipak sačuvati jedno od najvažnijih specifičnih područja zaštite i vjerojatno postati »eko-muzej« (Šola 1996).

Neka zaštićena područja kulturne baštine koja nisu prirodni parkovi

Osim zaštićenih nacionalnih, regionalnih, te parkova i spomenika prirode, u Sloveniji postoje i tzv. područja kompleksne zaštite kulturne baštine. To je zapravo neka vrsta zaštite spomeničke građe²⁶, nasuprotna zaštiti u parkovima prirode. Na tim se područjima planira zadržavanje odgovarajuće gustoće naseljenosti, kao i postojeće korištenje poljoprivrednih područja u cilju očuvanja kvalitete kulturnog krajolika (Območja kompleksnega varstva 2010).²⁷

U Sloveniji ima dosta takvih područja, pa su čak navedena u određenim državnim planskim dokumentima. Zbog činjenice da se posao odvijao manje-više kabinetski te da su područja bila zacrtana u zaokruženim gabaritima, za njih se uvriježio naziv »krumpirići«, jer autori očito nisu pratili stvarne »prirodne« granice u prostoru, već su područja zacrtavali kao (etnolozima znane) »kulturne krugove«.

Unatoč spomenutim »likovnim nesavršenostima«, u nekim zaštićenim područjima koja pripadaju ovom kompleksu, zaštita baštine intenzivno se provodi već više godina. Ova praksa je primjerice poznata na području Muzeja na otvorenom Rogatec, Muzeja na otvorenom Pleterje, Muzeja na otvorenom Račji dvor – koji je pred više godina neslavno propao – i drugdje. Među tako zaštićenim područjima, najpoznatiji i najuspješniji muzej s programskog aspekta je Muzej Rogatec. Sve do 1998. godine bio je pod upravom lokalnog *Društva za ureditev muzeja na prostem Rogatec* (Društva za uređenje muzeja na otvorenom Rogatec), a kasnije *Zavoda rogaške dediščine - Rogatec* (Zavoda za baštinu područja Rogatec), koji je zadužen za promicanje materijalne i nematerijalne baštine, između ostaloga i za popularizaciju starih obrta i kućnog rukotvorstva. Muzej se redovito brine za obnavljanje više od deset objekata, i obavještava međunarodnu javnost o svojoj djelatnosti.

U Muzeju na otvorenom Pleterje krenulo se malo drukčijim putem. To je muzej koji se od 1990. godine nalazi u neposrednoj blizini poznatog kartuzijanskog samostana. Općina Šentjernej je dala muzej u privatni najam samostalnom poduzetniku, koji u jednoj od zgrada ima trgovinu s rukotvorinama tradicionalnog i umjetničkog obrta.

²⁶ U smislu zaštite kulturne baštine, koja je pod ingerencijom Ministarstva kulture odnosno Zavoda za zaštitu kulturne baštine Slovenije.

²⁷ Vidi istraživanje: Hudoklin, Jelka. 2002. *Ohranjanje narave in varstvo kulturnih vrednot ter prostorski razvoj Slovenije – zasnova*. (Očuvanje prirode i zaštita kulturnih vrijednosti te prostorni razvitak Slovenije – plan). Novo mesto: ACER, Prostorsko načrtovanje, projektiranje in varstvo okolja Novo mesto, d. o. o., Novo mesto.

Njegove domaće životinje pasu na prostranom muzejskom pašnjaku, što uvelike pridonosi atraktivnosti muzeja.

Zaključak

Sva tri tipa zaštićenih parkova pokrivaju 12,63% površine Slovenije.²⁸ Prevladavaju parkovi u kojima je naglasak na zaštitu prirodne baštine, prirodnog krajolika te pojedinačnih prirodnih rezervata i spomenika prirode. Zaštita kulturne baštine zastupljena je u brojnim parkovima, no prema nekim procjenama taj omjer odgovara onome što ugledni hrvatski konzervator i muzeolog Ivo Maroević koristi za procjenu odnosa rada između konzervatora i muzeologa - prema Maroeviću puno je veći opseg rada konzervatora (Maroević 1993: 101).

Pokraj dobro zamišljene parkovne zaštite važnih prirodnih i kulturnih područja, u Sloveniji je također poznata praksa zaštite takozvanih područja kompleksne zaštite, što jasno ulazi u kategoriju nepokretne kulturne baštine. U stvarnosti to je sustavno podvostručivanje prakse zaštite u velikim kompleksima, što često uzrokuje neusklađenost u cjelokupnim naporima zaštite. Zato zaštita tradicijske kulture treba biti uključena u sve vrste zaštićenih područja, a time i nacionalnih parkova, jer potpuno »čista« prirodna područja više ne postoje. Zajednički interdisciplinarni pristup bi znatno pridonio boljem razumijevanju zaštićenih područja i učinkovitosti same zaštite.

Velik problem zaštićenih područja ostaje više ili manje slab interes državnih institucija za zaštitu (zaštita spomenika, muzeji) u odnosu na svakodnevni život u zaštićenim područjima. Između vodećih stručnjaka i lokalnog stanovništva nema dovoljno suradnje u obliku stalne edukacije i prijeko potrebnog mentorstva. Zbog toga prečesto tek amaterske interpretacije tradicionalnih oblika kulture ugledaju svjetlo dana, što dovodi do jeftinog folklorizma i populizma.

Ključ za uspješan rad zaštićenih područja nedvojbeno je lokalno stanovništvo, kojemu mora biti dozvoljeno sudjelovanje u programskim sadržajima, ali samo pod uvjetom da se osigura kvaliteta na temelju analize prethodnih iskustava i dobre prakse. Lokalno stanovništvo ima posebnu ulogu u nasljeđivanju znanja i vještina, dakle u očuvanju starih obrta, koji služe kao osnova za kvalitetnu obnovu spomenika kulture i, ne na zadnjem mjestu, također i zaštite prirode (primjerice proizvodnja drvenih pletenih ograda uz tekućice).

Sa slovenskog prevela Mirjana Randić

²⁸ Trenutno u Sloveniji postoji 1 nacionalni park, 3 regionalna parka, 44 parka prirode, 1 strogi prirodni rezervat, 56 prirodnih rezervata i 1191 spomenik prirode. Zaštićeno je 256.120 ha površine Slovenije (Natura 2000 2010).

Literatura

AARHUŠKA konvencija v Sloveniji http://www.rec-lj.si/projekti/aarhus/dokumenti/strokovna_priporocila.pdf (15. 5. 2010).

Bahar Muršič, Andreja. 2003. »Dvojbe i teškoće etnologa konzervatora u zaštiti Tomaževe kuće na Ljubljanskem barju«. U: *Zbornik radova. II. Simpozij etnologa konzervatora Hrvatske i Slovenije*. Minar, Ana, ur. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel, str. 25-36.

Batič, Jerneja, ur. 1994. *Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije/In the Footsteps of Vernacular Architecture in Slovenia*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Clarke, Richard. 2007. »Študije o Solčavskem«. U: *Študije o solčavskem 1932-2007. Poročilo o skupnem terenskem delu Univerze v Ljubljani in Univerze v Londonu*. Slapnik, M. ur. Solčava: Občina Solčava in Logarska dolina d.o.o., str. 14-61.

Černelič Krošelj, Alenka; Jelavič, Željka, ur. 2006. *Mesto in trg na meji. Grad i trg na granici*. Ljubljana: Knjižnica Glasnika slovenskega etnološkega društva 38.

Grad Grad na Goričkem: http://www.obcina-grad.si/sl/informacija.asp?id_informacija=38&id_meta_type=4 (23.2.2009).

Hazler, Vito in drugi, ur. 1989. *Naravna kulturna dediščina Logarske doline, njeno varovanje in razvoj*. Celje: Neformalna skupina konservatorjev (arhiv ZVNKD Celje, tipkopis).

Hazler, Vito. 1997. »Muzej na otvorenom Rogatec«. *Muzeologija* 34: 80-88.

Hazler, Vito. 1999. *Podreti ali obnoviti? Zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem*. Ljubljana: Založba Rokus.

Hazler, Vito, 2005a. »Znanja in izkušnje – izziv za sodobno konservatorstvo«. V: *Nesnovna kulturna dediščina Slovenije*. Prešeren, D.; Gorenc, N. ur. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 185-188.

Hazler, Vito. 2009. »Stavbe ob meji«. U: « *Jedna granica – dvije etnologije?. Ena meja – dve etnologiji?* Jelavič, Ž.; Potkonjak, S.; Rožman, H. ur. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, str. 175-194.

Jančář, Josef. 2002. ». Promeny studia lidové kultury a jejího využívání v České republice«. U: *Lidová kultura v kulturním vývoji České republiky*. Jančář, J. ur. Strážnice: Ústav lidové kultury ve Strážnici, str. 39-78.

Klem, Miroslav. 1998. »Graditeljsko »jodlanje« u varaždinskom kraju«. *Radovi Hrvatskog društva folklorista* 7: 283-287.

Krajinski park Goričko. 2010.

http://sl.wikipedia.org/wiki/Krajinski_park_Gori%C4%8Dko (21.3.2010).

- Krajinski park Kolpa. 2010a. <http://www.kp-kolpa.si/> (20. 3.2010)
- Krajinski park Kolpa. 2010b. http://sl.wikipedia.org/wiki/Krajinski_park_Kolpa (21.3.2010)
- Krajinski park Kolpa. 2010c. http://www.kp-kolpa.si/jz_projekti_podrobno.php?sif_ob=5 (20. 3. 2010)
- Krajinski park Lahinja. 2010. http://www.crnatelj.si/kategorije.asp?nmpro_tbl_cate.id=8&nmpro_tbl_news.id=27 (20. 3. 2010)
- Krajinski park Ljubljansko barje, 2010. <http://www.ljubljanskobarje.si/krajinski-park.php> (20. 3. 2010)
- Krajinski park Logarska dolina. 2010. http://sl.wikipedia.org/wiki/Logarska_dolina. (21.3.2010)
- Krajinski park Rakov Škocjan. 2010. http://sl.wikipedia.org/wiki/Rakov_%C5%A0kocjan (21.3.2010)
- Krajinski park Robanov kot. 2010. http://sl.wikipedia.org/wiki/Robanov_kot« (21. 3. 2010).
- Krajinski park Sečoveljske soline. 2010. http://sl.wikipedia.org/wiki/Se%C4%8Doveljske_soline (21.3.2010)
- Kranjc, Darja. 2005. *Moč prepoznavnosti. Predlog notranje opreme obnovljene zavarovane domačije*. Ljubljana: Knjižnica Glasnika slovenskega etnološkega društva 37.
- Maroević, Ivo, ur. 1980. *Tradicionalna stambena kuća (povijestni, etnološki i prostorni aspekti) u zapadnom području SR Hrvatske*. Zagreb: Restauratorski zavod Hrvatske.
- Maroević, Ivo. 1986. *Sadašnjost baštine*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske.
- Maroević, Ivo. 2002. Kulturna baština u ruralnom prostoru između kustosa i konzervatora. U: *III. Simpozij etnologov konservatorjev Slovenije in Hrvaške. Varstvo nepremične kulturne dediščine. Zbornik povzetkov*. Novo mesto: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Novo mesto, str. 4-5.
- Mencej, Mirjam. 2006. *Coprnice so me nosile*. Župančičeva zbirka, št. 18. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Mihelič, A. Jože. 2006. »Planinsko pašništvo, tema etnoloških delavnic Triglavskega narodnega parka«. U: *Spreminjanje kulturne krajine in stavbne dediščine v Triglavskem narodnem parku zaradi opuščanja kmetijske dejavnosti. Razprave in raziskave* 12. Bled: Triglavski narodni park, str. 65-67.
- Naravni park Jovsi. 2010. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Jovsi> (1.6.2010)
- Natura 2000. 2010. <http://eko.telekom.si/si/ucno-gradivo/natura-2000-splosno/> (3.6.2010).

Območja kompleksnega varstva. 2010. http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostor/pdf/prostor_slo2020/4_6_povzetek.pdf (2.6.2010)

Odlok o strategiji prostorskega razvoja Slovenije. Ur. l. RS, št 76/2004.

Peric, Borut, ur. 2002. *Park Škocjanske jame*. Škocjan: Park Škocjanske jame.

Peric, Borut. 2002. »Kulturna dediščina«. U: *Park Škocjanske jame*. Peric, B. ur. Škocjan: Park Škocjanske jame, str. 80-85.

Peterlin, Stane. 1976. »Nekaj o zametkih in začetkih varstva narave v Sloveniji«. *Varstvo spomenikov* 20: 75-92.

Peterlin, Stane. 1985. »Nastanek in razvoj Triglavskega narodnega parka«. U *Triglavski narodni park*. Vodnik, Fabjan, I. ur. Bled: Triglavski narodni park, str. 6-13.

Petrić, Ksenja. 2003. »Očuvanje tradicijske graditeljske baštine putem upravnog postupka konservatorske službe«. U: *Zbornik radova. II. Simpozij etnologa konzervatora Hrvatske i Slovenije*. Minar, A. ur. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel, str. 211-223.

Pocarjeva domačija. 2010. http://sl.wikipedia.org/wiki/Doma%C4%8Dija_Zgornja_Radovna_25 (21. 3. 2010)

Prelc, Stanko. 1999. *Navodila za izvedbo programa uvajanja CRPOV in izdelavo razvojnega projekta CRPOV*. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Sektor za podeželje.

Prošek Kokolj, Janja, ur. 2002. *Celostni razvoj podeželja in obnova vasi. CRPOV 1990-2002*. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

Pšajd, Jelka. 2003. »Projektno sodelovanje med etnologijo (etnologiji) in lokalnimi skupnostmi«. U: *Etnologija in regionalni razvoj*. Gačnik, A. ur. Ljubljana, Ptuj: slovensko etnološko društvo, Znanstvenoraziskovalno središče Bistra Ptuj, str. 130-135.

Regijski park Škocjanske jame. 2010. <http://www.park-skocjanske-jame.si/slo/> (21. 3. 2010)

Salopek, Davor, 1974. *Arhitektura bez arhitekta. Vitalne poruke narodnog graditeljstva*. Zagreb: Izdavačka djelatnost saveza arhitekata Hrvatske.

Simonič, Peter, ur. 2006. *Projekt Pohorje ekspres*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze Ljubljana, Društvo za raziskovanje, trženje in promocijo varovanih območij Slovenije.

Simonič, Peter, ur. 2006. *Ethnography od Protectet Areas. Endangered Habitats – Endangered Cultures. Županičeva knjižnica 16*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Društvo za raziskovanje, trženje in promocijo varovanih območij Slovenije.

Šestan, Ivan. 1998. »Etnografija u Velikom Taboru?«. *Radovi Hrvatskog društva folklorista* 7: 241- 258.

Šola, Tomislav. 1996. *Ekomuzej Kapele. Idejni projekt* (tipkopis, brez kraja in navedbe naročnika ali izdajatelja).

Šola, Tomislav. 2003. »Opća teorija baštine ili prolog za heritologiju«. U: *Zbornik radova. II. Simpozij etnologa konzervatora Hrvatske i Slovenije*. Minar, A. ur. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel, str. 261-276.

Šprem, Lovrić, Branka. 1997. »Poštivanje izvornosti u rekonstrukciji i restauraciji Muzeja na otvorenom »Staro selo« u Kumrovcu«. *Muzeologija* 34: 136-143.

Triglavski narodni park. 2010. http://sl.wikipedia.org/wiki/Triglavski_narodni_park (21. 3. 2010).

Triglavski narodni park in ljudje v njem. 2010. <http://www.julijske-alpe.com/slovensko/tnp.php> (21. 3. 2010)

Vršnik, Joža. 1978. *Preproste zgodbe solčavskih planin*. Celje: Mohorjeva družba v Celju.

Zidar, Franci. 2002. *Pokrajina mnogih obrazov. Kozjanski park*. Podsreda: Kozjanski park in občina Bistrica ob Sotli.

Žagar, Zora, ur. 1987. *Sečoveljske soline včeraj – danes – jutri*. Piran: Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran (katalog razstave).

Živković, Zdravko. 2003. »Obnova srednjeg mlina na području Nacionalnog parka Paklenica«. U: *Zbornik radova. II. Simpozij etnologa konzervatora Hrvatske i Slovenije*. Minar, A. ur. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel, str. 305-311.

Župančič Vičar, Marija. 2006. »Application od the Protectet Areas Management Categories od IUCN«. U: *Ethnography od Protectet Areas. Endangered Habitats – Endangeres Cultures. Županičeva knjižnica* 16. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Društvo za raziskovanje, trženje in promocijo varovanih območij Slovenije, str. 11-18.